

Predavanje 1 (20. 1. 2026)

Uvod

- Arhitektura rac. == racunalnik z vidika programerja
- Organizacija rac. == dejanska zgradba, sestavnii deli, povezave (t.i. mikroarhitektura)
- Ista arhitektura -> vec organizacij

Kaj je rac. arhitektura?

- Ta doloca *nivoje abstrakcije*:

1. Aplikacija
2. Algoritem
3. Programski jezik
4. Zbirni jezik
5. Ukazna arhitektura
6. Mikroarhitektura
7. RTL (registri?)
8. Logicna vrata
9. Naprave (tranzistorji)
10. Fizika

Aplikacija

- Te zahtevajo izboljsanje arhitekture
- Le tehnologija omejuje ucinkovitost

Zakaj se to sploh učiti?

- Poznavanje delovanja sistema -> boljsa gradnja aplikacij
  - gradnja je cenejsa, hitrejsa, ucinkovitejsa

Razlogi za strojno racunanje

- Rocno racunanje je pocasno in nezanesljivo

Povezava med strojnim in racnim racunanjem:

- Rocno racunanje:
  - papir -> pomnilnik
  - mozgani -> procesor
- Papir:
  - ukazi/algoritem -> navodila (ukazni pomnilnik)
  - operandi -> npr. stevila (operandni pomnilnik)
- Mozgani (2 funkciji)

- kontrolna fun. (kontrolna enota)
- izvrsilna fun. (aritmeticna-logicna enota)

Dejanska arhitektura

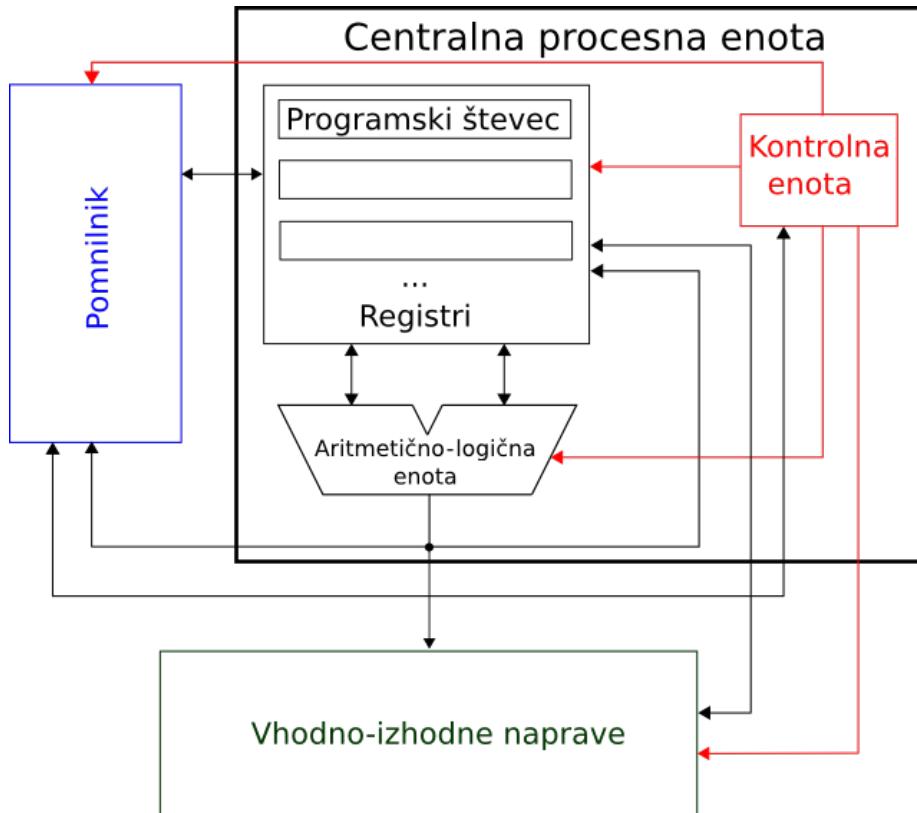

Figure 1: Von Neumannova arhitektura

- Glavni pomnilnik shranjuje tako ukaze kot operande

Zgodovina

Digitalni princip

- Digit == prst (en)
- **Omejeno** stevilo stanj

Analogni princip

- Fizikalna veličina zvezno predstavlja vrednosti/stevila
- Omejena natancnost, ampak **neomejeno** st. stanj

- Analognih racunalnikov danes (prakticno) ni vec
  - Lahko pride do veliko napak (npr. zaradi kaksnega suma)
- Primer: logaritmicno racunalno (t.i. Rechenschieber)

Kako dobimo razlicna stanja (npr. 0 in 1)

- Lahko z napetostno, npr.:
  - od 3.5V do 5.0V je 1
  - od 1.5V do 3.0V je 0
  - (vecja obmocja zaradi suma)
  - Vecje stevilo stanj dobimo z *vzemanjem vec bitov!!!* -> 4 biti == 16 stanj itd.
- Problem z analogno -> ce je *najmanjsi* sum, je ze **drugo stanje**

Diferencni stroj (Charles Babbage)

- Stroj je podoben danasnjam
- Lastnosti:
  - Aproksimira funkcije s polinomi (koncne diference)
  - zaporedje fiksnih operacij
  - speciliziran stroj -> ni splosen

Analiticni stroj (isto)

- Prvi racunalnik (le nacrtovan)
- Sestava:
  - Mlin -> CPE
  - Pomnilnik -> komunicira z luknjanimi karticami (s tam dobi podatke)
  - Program:
    - * Ukarne kartice (posljejo ukaze mlinu)
    - * Operandne kartice (posljejo operande pomnilniku)

Elektromehanski stroji

- **Rele (Relay)**
  - elektricno-krmiljeno stikalo
  - ce je tok -> zaprto, druge odprto
  - deluje na principu magnetne sile (indukcija?)

Prvi delujoc racunalnik

- Sestavil **Konrad Zuse**
- Bili so Z1, Z2, Z3, Z4 (najnovejsi/najnaprednejši)
- Lastnosti:
  - veliko relejev
  - 8-bitni ukazi
  - luknjan trak

- plavajoca vejica
- tipkovnica
- frekvenca == 5-10 Hz

Harvard Mark I

- IBM
- Dolg (15 m)
- elektromehanska desetiska stevna kolesa
- luknjan trak
- pomnilnik 72 x 23 desetiskih mest
- Oblika ukaza -> A1 A2 OP

Vpliv Babbagea in vpliv modela

- Vsi ti stroji so nastali z zamislis Charlesa
- Problem je bil mehanika, ki prinasa omejitve:
  - hitrost (gibljivi deli)
  - zanesljivost (zobniki, vzvodi -> zgubi natancnost)
- V tem casu so zaceli razvijati elektroniko, ki resi te probleme:
  - **Elektronke**
  - **Tranzistorji** (boljsi)

Prvi elektronski racunalniki

- Elektronika je bistveno hitrejsa od mehanike -> zato so se na to bolj usredotocili
- Prvi je bil ENIAC (programabilen, vendar rocno -> pretikanje stikal)
- Lastnosti:
  - velik
  - drag (veliko elektrike, veliko elektronk)
  - tezak
- Programiranje je trajalo vec dni -> Von Neumann zacel razmisljati o novem modelu

(Elektronski) racunalnik s shranjenim programom

- Von Neumann predagal EDVAC:
  - Voden od znotraj -> notri je shranjen jezik
- Prednosti:
  - Ista hitrost za dostop do ukazov in operandov
  - Izvod enega programa lahko uporabimo kot vhod drugega

Razvoj po letu 1950

- Serijska proizvodnja -> nizja cena

- Uporaba ni vec samo za numericne probleme (urejevanje tekst, igre, banke itd.)

Razvoj tehnologije

1. Tranzistorji
2. Integrirani cipi

Moorov zakon

- Pravi, da se na ~ 18 mesecev podvoji stevilo tranzistorjev na cipih, ampak uporabijo enako kolicino energije
- Vcasih je veljal (70., 80. leta), zdaj ne vec toliko

Dennardovo skaliranje

- Z zmanjsevanjem dimenzij tranzistorjev ostane poraba energije na povrsino konstantna
  - napetost in tok se *manjsata*, a tranzistorjev je *vec*
- Tok odtekanja je manjsi (manj elektrike z njih gre stran?) -> **pregrevanje**